

CRÒNICA

1. III Congrés Internacional sobre la Interculturalitat. Debatent el pensament de Ramon Llull.

Mallorca, la terra on va néixer Ramon Llull, entre el 31 de març i el 2 d'abril de 2011 va acollir l'últim Congrés Internacional sobre Interculturalitat i Ramon Llull, organitzat per l'Instituto Brasileiro de Filosofia e Ciência «Raimundo Lúlio», espai on importants estudiosos del pensament de Ramon Llull, però també d'altres especialitats, van reunir-se novament per a aprofundir en les relacions complexes entre societat i interculturalitat. Tal i com en els altres dos congressos (Andorra i São Paulo), el tema es va tractar des de diferents perspectives, social, política, filosòfica i religiosa, etc., tenint com a punt de referència el context històric i el pensament de Ramon Llull.

Pere Fullana, Director de Relacions Institucionals del Consell Insular, acompanyat d'Esteve Jaulent, Director de l'Instituto Brasileiro de Filosofia e Ciência «Raimundo Lúlio», va ser l'encarregat d'inaugurar l'acte, constatant l'excepcional realitat històrica de Mallorca com a cruïlla pacífica de cultures. Després d'aquesta obertura, Fernando Domínguez Reboiras (Friburg de B. / Madrid) va donar pas al cicle de conferències equiparant, en la seva ponència, la idea de relació radical que es desprèn de la teoria lul·liana dels correlatius amb el fenomen de l'harmonia, síntesi beneficiosa de pluralitats. Tot seguit, Jordi Gayà (Palma) va fer un exercici de relació entre les diferents teologies de la història de diversos pensadors medievals; com constata Gayà, la representació de l'altre no-cristià estava molt mediatitzada per aquesta concepció de la història, amb les edats de la humanitat i l'arribada de l'anticrist, el qual encarnava, per a una part dels cristians d'època medieval, Mahoma i la seva religió.

Durant la tarda del primer dia va tenir lloc la primera de les tres meses temàtiques, que es va obrir amb una ponència de Guillem Rosselló Bordoy (Palma) tot aprofundint en la realitat social i religiosa de Mallorca en temps de Llull,

qüestionant quina era l'existència real i l'estatus legal dels jueus a l'illa. Josep Puig Montada (Madrid) va donar la primera rèplica a aquesta ponència, exposant la realitat jurídica vigent en els pobles islàmics, on encara avui la religió fonamenta el dret civil. A la seva contestació, el rabí Alexandre Leone (São Paulo) ressaltà el caràcter comunitari de la religió jueva, que té els seus propis sistemes de funcionament i de valors, però que de manera general es sotmet en qüestions legals a la normativa del lloc on està, encara que existeixen diverses visions d'aquesta relació entre legislació i religió. De dret va parlar també Rafael Ramis Barceló (Palma), concretament sobre el concepte de dret natural, que en l'origen va tenir un fonament moral i religiós, però que en la seva evolució, cada cop més formalista, s'ha desarrelat d'aquests fonaments i té el perill de caure en l'arbitrarietat. La quarta i última contestació de la mesa anà a càrrec d'Esteve Jaulent (São Paulo), qui va tractar de ressaltar la importància de la filosofia concretitzadora de Llull per a les qüestions de dret i relacions interpersonals, en tant que Llull concep un coneixement de l'individu i del seu tret diferencial. El primer dia es va clausurar amb un debat entre els ponents i els assistents al congrés.

Durant el matí del dia següent va tenir lloc la segona mesa temàtica. Alessandro Ghisalberti va obrir la mesa amb una ponència sobre la teologia com a ciència, un debat candent en època de Llull, en el que participaven pensadors àrabs, jueus i cristians, i que influí de manera decisiva la gestació de l'*Ars lul·liana*; per a Llull, la possibilitat de la teologia com a ciència es dona a partir de l'estructura mateixa de l'ànima humana, reflex de l'intel·lecte diví i, per tant, susceptible del coneixement de Déu. Mahmud Erol Kiliç (Istanbul) va fer la seva intervenció apropant-nos a la perspectiva sufí, la qual considera que la raó, essent limitada, no pot arribar a Déu; només l'espiritualitat pot proporcionar aquesta elevació a Déu i la realització de l'home com a tal; per això resulta tant important que es respecti la llibertat de creences. Per la seva part, Rafael Milánés (Riktargatan, Torshälla, Suècia) va fer la seva contestació centrant-se en la medicina lul·liana i les seves coincidències amb la medicina xinesa, on es té en compte la naturalesa passiva i activa de la realitat mateixa i, per tant, també de la salut integral de l'home. Víctor Pallejà (Alacant) plantejà la problemàtica de definició de diàleg i convivència, avui en dia i també en temps de Llull, qui, per mitjà dels seus viatges, es va posar en contacte amb altres religions que no eren la seva, i també amb una gran pluralitat de realitats lingüístiques. L'última intervenció del matí anà a càrrec de Josep-Ignasi Saranyana (Pamplona/Barcelona), qui va resseguir històricament la relació entre la religió, la ciència i la política, a partir de la gestació i evolució del concepte modern de llibertat de consciència. Després de les preguntes i del debat, Alexander Fidora va donar pas a la tercera

mesa temàtica amb la seva conferència, posant de relleu la modernitat de Llull pel que fa a la seva teoria sobre regulació de conflictes entre els pobles, distingint clarament dos nivells: el de la persuasió religiosa, de caràcter especulatiu, i el de la cerca pragmàtica de mesures polítiques de caràcter viable. La primera contestació d'aquesta mesa la va donar Romà Piña Homs (Palma) qui va comparar el perfil intel·lectual i polític de Llull amb Alfons X i Federic II de Sicília, tot incidint en el projecte pacificador del mallorquí. Maria-Àngels Roque (Barcelona), seguidament, va fer un recorregut per l'estat del diàleg intercultural durant els últims anys, constatant un cert retrocés en l'àmbit de les llibertats individuals en el món islàmic, sobretot en relació a les dones. La contribució de Hans Daiber (Frankfurt am Main) ens presentà una ètica lul·liana més moderna del que habitualment s'ha cregut, amb trets del tot humanistes, com l'accent en la vessant pràctica de l'ètica i la consciència de la llengua llatina com el seu vehicle de comunicació universal. Hubert Jean Cormier (Brasília), per últim, va subratllar la importància de la idea de concreció en la filosofia de Ramon Llull, on la definició de l'ésser ha d'incloure el seu element contextual i fàctic. El debat posterior va cloure la tercera mesa.

L'endemà al matí fou el moment de resumir les idees més rellevants que al llarg d'aquest cicle de congressos s'havien suggerit al voltant de la qüestió de la interculturalitat i de Ramon Llull. En aquest sentit es va posar en relleu la vigència dels temes lul·lians en relació a la confrontació de cultures i el seu enfocament pràctic, conciliador i no sempre ortodox. Precisament aquesta falta d'ortodòxia, la seva tasca al marge mitjançant escrits tan diversos i rics li donen un lloc ben merescut dins del mapa de les idees i de la història del pensament universal. Finalment es va suggerir explorar l'expressió artística com a via de comunicació per a apropar el públic actual a l'obra i al pensament de Ramon Llull.

Al migdia es va presentar a l'Institut Ramon Llull de Palma la recent edició en llatí i català de la *Disputatio fidei et intellectus* de Ramon Llull a cura de Josep Batalla i Alexander Fidora. Durant la tarda es va aprofitar per fer una visita a llocs d'interès lul·lians, com la Biblioteca de la Real o Miramar, entre d'altres. El colofó final va ser a Valldemossa, on el pianista brasiler de renom internacional Alvaro Siviero va interpretar algunes peces de Chopin compostes a la cartoixa. D'aquesta manera, a Mallorca, va concloure aquest cicle de conferències sobre Ramon Llull i la Interculturalitat.

Celia López Alcalde

2. Cinquenes Jornades Acadèmiques Interdisciplinàries de l'Aula Lul·liana de Barcelona

Els dies 20 i 21 de maig, per cinquè any consecutiu, l'Aula Lul·liana de Barcelona va reunir al voltant d'una quarantena d'assistents per presentar les darreres novetats relacionades amb la figura i l'obra de Ramon Llull. Aquesta iniciativa conjunta de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull i de la Facultat de Teologia de Catalunya s'ha convertit en una cita anual obligada per a un públic no necessàriament especialitzat en la matèria, però interessat en l'enfocament interdisciplinari de l'herència del beat mallorquí.

La cinquena edició de l'Aula Lul·liana va fer atenció a una faceta amable de Ramon Llull: la d'escriptor de bella prosa vernacle, emotiva poesia lírica, incisius diàlegs en llatí i en català i singulars formes sentencioses breus. La primera sessió de les Jornades, celebrada el dia 20 de maig a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, va anar a càrrec de Lola Badia (Universitat de Barcelona). La conferència, que portava el títol «La "nova" literatura de Ramon Llull», va versar sobre els diferents gèneres de discurs –romànics, llatins i àrabs– que Ramon Llull s'encarrega de cultivar, adaptar i transformar: el vers didàctic i líric, la narrativa breu de pròlegs i epílegs, l'exemple o semblança, el sermó, el diàleg i un seguit de formes breus, presentades com versets místics, aforismes, proverbis o màximes de contingut filosòfic, incloses en reculls independents o incorporades en obres d'estructura complexa.

Tot seguit, Simone Sari (Universitat de Bolonya) va parlar dels «740 anys de poesia lul·liana. Tradició textual i noves perspectives». Concretament, va esbossar la història de la tradició textual (manuscrita i editorial) de les obres lul·lianes en vers. Sari va insistir que mitjançant una anàlisi de la tradició textual és possible plantejar nous itineraris de recerca en aquest sector de l'opus lul·lià. Així mateix, el ponent va remarcar que la tradició textual de l'obra de Ramon Llull no es pot entendre sense tenir en compte la preocupació constant que sentia Llull per la difusió i la conservació dels seus textos. Simone Sari va explicar que la inquietud de Llull per la pervivència de la seva obra neix de la posició peculiar del beat mallorquí respecte del món cultural medieval i l'acosta a alguns trobadors com Guiraut de Riquier i Cerverí de Girona, que van intentar transmetre les seves obres com un corpus únic.

La primera jornada es va completar amb una lectura dramatitzada del *Cant de Ramon* i de diversos fragments de l'obra de polèmica religiosa el *Llibre del gentil e dels tres savi*, que van dur a terme els actors Aina Huguet i Ignasi Guasch.

La segona sessió de l'Aula Lul·liana va tenir lloc el 21 de maig de 2011 al Seminari Conciliar de Barcelona. Va obrir la jornada Roger Friedlein (Universitat de Bochum del Ruhr) amb la conferència «La ira de Ramon i la constitució de sentit dialògica en el *Desconhort*». Segons el ponent, el diàleg, actualment desclassificat del ventall de gèneres textuais del món de l'erudició, per a Ramon Llull i els seus coetanis era la forma idònia d'unir argumentació teòria i narrativa de ficció. Per consegüent, es generen un textos en què les idees lul·lianes no només són explicades, sinó també, a la vegada, *representades* per interlocutors dialògics, com en el del *Llibre del gentil* o el *Liber tartari*. Friedlein alertà però que el *Desconhort*, en canvi, constitueix un cas a part, perquè és un diàleg versificat que evoca les tençons dels trobadors. El seu interès principal rau en el retrat del caràcter de l'interlocutor «Ramon», un personatge marcat per la ira, un dels vicis capitals en l'ètica cristiana. I és a partir del retrat de «Ramon» que el conferenciant intentà dilucidar el significat de la *ira* medieval i la funcionalitat que té aquest concepte en la complexa constitució de sentit del poema dialògic del *Desconhort*.

La darrera ponència de les Jornades va ser presentada per Francesc Tous (Universitat de Barcelona) i va tractar de les col·leccions de proverbis de Ramon Llull. A partir de 1295, any en què Llull redacta l'«Arbre exemplificat», el proverbi esdevé una de les formes de la literatura didàctica més preuades per Llull, gràcies sobretot al seu poder de condensació expressiva. Així, Llull escriurà quatre col·leccions de proverbis (una d'elles forma part de la *Retòrica nova*), de finalitat i extensió diverses. Tous oferí, per un costat, una primera valoració de conjunt d'aquest camp de la producció lul·liana, i per l'altre, evidencià que la literatura de proverbis lul·liana es pot inscriure dins una àmplia família textual anomenada «formes sentencioses».

Finalment, els actes de l'Aula Lul·liana es van cloure amb una nova lectura dramatitzada de diversos fragments de textos dialògics del beat: el *Desconhort* i *Disputa del clergue Pere i de Ramon*, el *Fantàstic*.

Joana Álvarez

3. Acte de presentació de *Studia Lulliana* en versió digital

Com ja s'informava en el número anterior (*SL* 50, 2010, 197-198), *SL* ha entrat en l'era digital per mitjà d'un projecte de col·laboració entre la Maioricensis Schola Lullistica, el Servei de Documentació i la Càtedra Ramon Llull de la Universitat de les Illes Balears, i l'Obra Social de Sa Nostra.

El dia 27 de juny de 2011, al Rectorat de la Universitat de les Illes Balears, es va presentar el resultat del projecte, iniciat a final de 2009. En l'acte de presentació hi intervingueren la Rectora de la UIB, Sra. Montserrat Casas; el Rector de la Maioricensis Schola Lullistica, Sr. Jordi Gayà; el director de la Biblioteca de la UIB, Sr. Miquel Pastor; i el director de l'Obra Social de Sa Nostra, Sr. Andreu Ramis.

Els dos màxims representants de les institucions acadèmiques ressaltaren que la consecució d'aquest projecte permet de posar la revista a l'abast de la comunitat investigadora internacional. El director de la Biblioteca explicà el funcionament en xarxa de la col·lecció. Finalment, el director de l'Obra Social, Andreu Ramis, destacà la satisfacció de l'entitat per col·laborar en una labor com aquesta, malgrat la difícil situació econòmica.

A la pàgina web <http://comunicacio.uib.cat/actualitat/arxiu/?contenId=221372> s'hi pot llegir la nota informativa de l'acte.

Col·lecció d'articles:

<http://ibdigital.uib.cat/greenstone/cgi-bin/library.cgi?site=localhost&a=p&p=about&c=studiaLulliana&l=ca&w=utf-8>

Col·lecció de volums:

<http://ibdigital.uib.cat/greenstone/cgi-bin/library.cgi?site=localhost&a=p&p=about&c=studiaLullianaVolums&l=ca&w=utf-8>

Maribel Ripoll

4. Cronaca del IX incontro del Centro Italiano di Lullismo (E. W. Platzeck)

Venerdì 21 maggio 2010 si è tenuto, presso la Scuola Superiore di Studi Medievali e Francescani della Pontificia Università Antonianum di Roma, il IX Incontro del Centro Italiano di Lullismo (E.W. Platzeck); con l'occasione è stato presentato il volume *Da Raimondo Lullo a Nicola Eimeric. Storia di una falsificazione testuale e dottrinale*, a cura di S. Muzzi, Edizioni Antonianum, Roma 2010.

L'incontro si è aperto con i saluti di benvenuto di p. Pietro Messa, Preside della Scuola Superiore di Studi Medievali e Francescani, cui sono seguiti gli interventi di mons. Sandro Corradini, Promotore Generale della Fede nella Congregazione per le Cause dei Santi, e del prof. José Antonio Merino, docente Emerito della Facoltà di Filosofia della Pontificia Università Antonianum.

Mons. Sandro Corradini ha individuato come «tema martellante» della Causa di canonizzazione di Raimondo Lullo il problema dell'ortodossia dottri-

nale degli scritti del Servo di Dio. L'inchiesta del 1600 fatta a Maiorca e mai giunta a Roma ed i processi del 1700, con la Sentenza definitiva del 1749, pur mettendoci a disposizione molti atti documentali sul culto immemorabile, non sono potuti pervenire ad una *Positio*. Il culto antico esiste, c'è una liturgia approvata dai pontefici, c'è attenzione per la tomba ed i resti mortali di Raimondo Lullo: tutto il materiale dei processi precedenti è finito in una *Positio super casu excepto* del 1905, che contiene una *Informatio* ed un *Summarium* ma rimane sempre il problema del processo *super scriptis*. Sempre nel 1905 il Postulatore del Collegio spagnolo aveva ripresentato la Causa per la conferma del culto, ma come risposta aveva ottenuto un *Dilata* in cui si faceva di nuovo appello alla revisione degli scritti. Oggi si è giunti a degli esiti che possono essere esibiti: la Congregazione dispone di due pareri di teologi sull'ortodossia della dottrina lulliana.

Il fatto che il culto sia stato accettato indica che non siamo in presenza di una sbavatura teologica tale da bloccare il culto. Le proposizioni condannate sono state decontestualizzate e per quanto riguarda la morte si può affermare che quella di Lullo sia avvenuta in seguito alle ferite riportate con la lapidazione. Mons. Corradini propone, infine, un incontro tra quattro teologi: due della Congregazione della Dottrina della Fede e due della Congregazione per le Cause dei Santi, che possa dare tranquillità sulla correttezza e l'ortodossia dell'opera scritta lulliana.

P. Francesco Antonelli è intervenuto dopo mons. Corradini: sulla base di un suo studio presentato il 19 marzo di questo stesso anno, si potrebbe chiedere la beatificazione equipollente di Raimondo Lullo che farebbe aprire la strada alla canonizzazione.

L'intervento di Antonio Merino ha puntato l'attenzione sull'orizzonte in cui si svolge il pensiero lulliano, di rilevanza fondamentale per la comprensione dei suoi testi: l'orizzonte francescano. In un sistema filosofico c'è una storia interna ed una storia esterna, un linguaggio implicito ed uno esplicito che rimanda ad un orizzonte di allusività di cui non si può non tener conto. I postulati del pensiero francescano si ritrovano in Lullo: si parte dall'esperienza, si riflette su di essa per ritornarvi; la fede e la tradizione costituiscono un valido supporto; la presenza di Dio caratterizza questo orizzonte: come san Francesco, Lullo è un vitalista; il maiorchino vive la presenza di Dio come gratuità in un universo simbolico; il suo campo di intelligibilità è più affettivo che speculativo, in esso non c'è spazio per il pessimismo; il suo sapere è messo al servizio dell'azione. Chi legge gli scritti lulliani deve considerare questo orizzonte e giungere a Raimondo Lullo attraverso questo contesto. Fu un mistico ed un poeta, non uno scolastico; in lui la vita ed il pensiero, l'esperienza e la riflessione cercano di offrire

una soluzione pratica ai problemi del suo tempo. Vuole dare ragioni del perché credere, è lontano dal fideismo. E' un poeta, non utilizza i concetti dei filosofi ma si serve di immagini, è un metafisico dell'estetica. Tra la persona e la realtà c'è la mediazione della cultura. La sua *Ars magna* parte dall'esperienza, dalla realtà che parla e Lullo sa ascoltare, può vedere l'*imago Dei* in ogni creatura. L'Arte è la sua dialettica, che parte da Dio e ritorna a Dio: è diversa dalla dialettica del concetto. Per interpretare gli scritti lulliani bisogna tener conto di tutto questo: gli errori che si attribuiscono a Lullo sono legati all'uso di un linguaggio diverso da quello di chi lo accusa.

P. Pietro Messa ha ripercorso le attività condotte dal *Centro Italiano di Lullismo* nell'anno 2009-2010: l'organizzazione di corsi annuali su temi inerenti Raimondo Lullo e il lullismo è proseguita grazie al corso tenuto dal Prof. Perarnau all'Antoniano, dedicato ad un'*Introduzione a Raimondo Lullo*; da tale corso sono nati alcuni contributi che saranno pubblicati nella rivista *Frate Francesco* che ormai in ogni numero dedica almeno un articolo agli studi su Lullo ed il lullismo. In *Frate Francesco* (2009 / fasc. 2) è stato pubblicato l'articolo di Maurizio Cambi, *Gli studi lulliani di Paolo Rossi*. Le pubblicazioni su Lullo sono continuate con:

Sara Muzzi, «*Stranieri e pellegrini*» sulle orme di san Francesco: l'esempio di Raimondo Lullo, in A. Czortek, A. Gaspari, E. Lucci, A. Maiarelli, S. Muzzi, V. Paglia, *Come stranieri e pellegrini. I Francescani lungo l'itinerario della via del Corridoio Bizantino e della via Amerina* (Viator, 10), Edizioni Porziuncola, Assisi 2010, 165-185 e Sara Muzzi, *Una riforma dell'astronomia trecento anni prima di Galileo? Il concetto di dimostrazione e la riforma dell'astrologia di Raimondo Lullo*, in *Aquinas. Rivista Internazionale di Filosofia a cura della Facoltà di Filosofia della Pontificia università Lateranense* 2009 (52), 429-439.

Per quanto riguarda la traduzione di opere di Raimondo Lullo o di Autori che si sono occupati di Lullo e del lullismo, su consiglio del prof. Perarnau sono stati raccolti gli articoli che costituiscono il volume *Da Raimondo Lullo a Nicola Eimeric. Storia di una falsificazione testuale e dottrinale*, pubblicato nella *Collana Medioevo* della Scuola Superiore di Studi Medievali e Francescani, Edizioni Antoniano (Medioevo 20), con l'indicazione CIL 4.

Su invito del prof. Giulio d'Onofrio e del prof. Maurizio Cambi, Sara Muzzi ha tenuto una lezione, presso l'Università degli Studi di Salerno, su «Raimondo Lullo ed il dialogo interreligioso». Il CIL ha partecipato alla *Festa del b. Ramon Llull* tenutasi il 27 Novembre 2009 presso la Basilica dei Ss. Cosma e Damiano in Roma.

Il CIL, inoltre, è stato presente domenica 29 novembre all'inaugurazione della mostra «*Magna longeque admirabilia: Astronomia e Cosmologia nel*

fondo antico della Biblioteca Beato Pio IX», voluta da Mons. Rino Fisichella, Rettore Magnifico PUL, quale contributo della Lateranense nell'ambito degli eventi collegati all'anno dell'Astronomia ed a significativa apertura del Congresso Internazionale. La cura scientifica è stata della Professoressa Flavia Marcacci, membro del CIL, che ha messo in evidenza anche i contributi lulliani. Con la Biblioteca del Convento di San Francesco del Monte - Monteripido di Perugia il 24 Aprile 2010, il Centro ha organizzato l'incontro «Il beato Egidio e Raimondo Lullo. Due francescani itineranti a confronto» con interventi di Pietro Messa e Sara Muzzi.

La parola è poi passata al prof. Josep Perarnau che ha riassunto la vicenda lulliana come «l'avventura di un povero cristiano» di siloniana memoria. Lullo ha speso la sua vita per la conversione degli infedeli che non hanno scoperto il senso religioso della Bibbia e della religione cristiana. La sua strada può essere l'intelligenza umana: l'*Ars* è uno strumento che può donare intelligenza, ma solo per grazia di Dio potrà avvenire la conversione. Se Dio vuole, le formule dimostrative lulliane possono dimostrare che la posizione cristiana, su di un punto concreto, è quella più degna di Dio.

Come di consueto una parte dell'incontro è stata riservata ai «Lavori in corso e alle prospettive di studio». La prof.ssa Pereira ha riportato la notizia della conclusione del lavoro di Carla Compagno sull'edizione del *Liber de levitate et ponderositate elementorum*. Anche Eleonora Buonocore ha concluso il suo studio sulla logica lulliana. Maurizio Cambi, su invito del Dipartimento di Filosofia dell'Università di Pisa e la Scuola Normale Superiore, ha partecipato ad un incontro di studio per confrontare i risultati significativi e illustrare le prospettive di lavoro innovative che si sono aperte su «Giordano Bruno nel XXI secolo» con un intervento dedicato a «Giordano Bruno e gli usi molteplici della combinatoria lulliana».

Paolo Capitanucci, che sta concludendo la tesi dottorale su Bonaventura di Iseo, ha proposto di indagare sulla figura di Lullo nei libri dei segreti naturali.

Tra le proposte che erano emerse l'anno precedente per i temi da trattare in vista del 2015, settimo centenario della morte di Raimondo Lullo, era emersa la necessità di una mappatura dei manoscritti lulliani. A questo proposito p. Pietro Messa ha suggerito di far riferimento al progetto RICI (Ricerca sull'Inchiesta della Congregazione dell'Indice) che potrebbe contribuire a delineare la geografia del lullismo; è importante creare una rete di interessi comuni senza disperdere le energie.

Il prof. Perarnau si è mostrato soddisfatto per la serietà e lo spessore degli incontri annuali del Centro, che il prossimo anno arriveranno alla decima sessione. Per permettere al Centro Italiano di Lullismo di essere interamente italiano,

propone de retirar-se de la càrrega de coordinador pur restant-hi com a col·laborador.

P. Pietro Messa ha tancat l'encontre proposant de constituir un comitat d'honor compost pel prof. Paolo Rossi, mons. Gianfranco Ravasi, mons. Luis F. Ladaria, ed un comitat científic tra i cui membres podrien figurar: Alvaro Cacciotti, Maurizio Cambi, Paolo Capitanucci, Pietro Messa, Alessandro Musco, Sara Muzzi, Michela Pereira, Gabriella Pomaro, Marta Romano, Alessandro Tessari.

Sara Muzzi

5. Recordadors de Ramon Sugranyes de Franch (1911-2011)

El 26 de febrer de 2011, poc abans de coronar la centúria, va morir Ramon Sugranyes de Franch. Nasqué a Capellades el 31 d'octubre de 1911, es llicencià en Dret i en Filosofia i Lletres (1932) a la Universitat de Barcelona. Començà el doctorat en dret romà a la Universitat del Sacro Cuore de Milà (1935-1936), des de la qual passà a Ginebra (1936-1937) i finalment a la Sorbona (1939-1940). L'any 1941 fa aconseguir retornar des d'una França ocupada a una Suïssa neutral. Finalment, va rebre el doctorat (1943) en dret romà a la universitat de Friburg, on fou professor de literatures ibèriques durant tres dècades i degà de la Facultat de Lletres (1966-1968).

Durant la Guerra Civil espanyola participà, des de l'exili, en el Comitè que treballava per la «pau civil» a Espanya, juntament amb Jacques Maritain i Salvador de Madariaga. El seu catolicisme li va impedir fer ús de les armes i aprovar l'esperit de croada que bona part de l'Església d'Espanya reclamava pels seus fidels. Sugranyes feu del pacifisme una bandera intel·lectual, que onejà onsevilla durant la resta de la seva vida. En aquest sentit, cal destacar que fou secretari general de «Pax Romana» (1942) i president de la Conferència de les Organitzacions Catòliques Internacionals.

Nomenat per Pau VI, Sugranyes fou un dels pocs auditors laics del Concili Vaticà II. Participà de forma activa en l'elaboració de la constitució *Gaudium et spes*. Des de 1966 a 1974 fou consultor del Pontifici Consell pels Laics, i del 1979 a 1998, president de l'Institut Internacional Jacques Maritain. L'any 1983 va rebre la Creu de Sant Jordi per la seva fecunda activitat intel·lectual, en la que mai havia perdut els lligams amb la seva Catalunya natal. L'any 1998 publicà *Militante per la justícia*, un text on dialoga amb Hilari Raguer i la seva filla Margarida.

Si el pacifisme, el compromís del laic i les arrels catalanes són els tres punts cardinals de l'obra de Sugranyes, no és d'estranyar que, des de jove, sentís un gran interès i afinitat pel beat Ramon Llull. Trias Mercant indicà que «Llull és, segons Sugranyes, un missioner i un missionòleg i capdavanter de la tradició pacífica de propagació de la fe cristiana. El Llull filòsof és una conseqüència del Llull missioner i, en aquest sentit, un pensador original de base llatina amb un empelt, inèdit fins aleshores, de cultura arabohebraica».

Certament, Sugranyes va entendre l'obra de Llull des d'una doble perspectiva: filològica i filosòfica. En el terreny literari, Ramon Barbaflorida fou l'iniciador d'una visió poètica i mística del cristianisme, les arrels de la qual detectà en el marc de la cultura mediterrània i del contacte en ella de les religions del Llibre. En aquest sentit, és especialment important el seu primer article de temàtica específicament lul·liana, «La personnalité poétique et mystique du Bienheureux Ramon Llull», *Nova et Vetera*, 17 (1942), pp. 27-44, però també, en un sentit més estrictament filològic, «Raymond Lulle écrivain. Les romans», a *Raymond Lulle et le Pays d'Oc*, *Cahiers de Fanjeaux*, 22 (1987), pp. 17-101.

No obstant això, la seva contribució més coneguda és «Ramon Llull docteur des missions», *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft*, 6 (1950), pp. 81-93 i 193-206, ampliat quatre anys després amb un selecte repertori textual. Sugranyes no només va emfatitzar la influència del món àrab en la obra de Llull, sinó també que el coneixement de la llengua i de la realitat cultural i religiosa àrab es traduí en una visió renovadora de l'activitat missional i d'una proposta alternativa en el model de croada, tal i com s'indica a «Els projectes de creuada en la doctrina missional de Ramon Llull», *EL*, IV (1960), pp. 275-290.

En aquest darrer treball es pot llegir, per exemple, que «l'apologia de les armes espirituals i de les armes intel·lectuals, havia de conduir-lo necessàriament a la condemnaació de tota violència contra els infidels i en particular de la "guerra sensual" contra els sarraïns. La força de les "armes sensuais" ha de cedir el pas a la «guerra intel·lectual» i dialèctica...» (p. 277). Sugranyes destacà que Llull era el primer autor capaç d'entendre i promoure un diàleg directe i «en peu d'igualtat» entre el cristianisme i l'Islam. Aquest punt palesava la finalitat pràctica de tota l'obra lul·liana, tal i com posà de relleu en «L'apologétique de Raimond Lulle vis-à-vis de l'Islam», dins *Islam et chrétiens du Midi (XIIe-XIVe s., Cahiers de Fanjeaux*, 18 (1983), pp. 373-393.

I és que l'obra de Sugranyes s'insereix en una línia d'estudis pròpia del lul·lisme del segle xx, que destaca la correlació entre el pensament i l'acció, i entre la vida i la obra del Doctor Il·luminat. La missió és la base del pensament lul·lià, que es manifesta com a fonament de tots els escrits del polígraf mallorquí. La visió contextualista de Karl Vossler, la concepció literària de Jordi

Rubió, les aproximacions filosòfiques de Giulio Bonafede o d'Armand Llinarès, o les perspectives teològiques de Berthold Altaner, Jordi Gayà o Johannes Stöhr es mouen en una direcció similar.

Sugranyes s'apropà a la missió pacífica lul·liana com a activitat de predicació d'un laic compromès en la realitat del seu temps. En aquest sentit s'han d'entendre els treballs continguts en *De Raimundo Lulio al Vaticano II (artículos escogidos)* («Hispanica Helvética», 2, Sociedad Suiza de Estudios Hispánicos, 1991), un llibre amb un títol prou significatiu. Els darrers anys de prolífica activitat intel·lectual permeteren encara una aproximació de les figures de Lull i Bartolomé de las Casas, destacant llur tarannà comprensiu de la realitat del que no ha rebut el do de la fe en Jesucrist: *Ramon Llull a les Amèriques: Bartolomé de las Casas deixeble del doctor mallorquí?*, Publicacions del CETEM, 23, Palma de Mallorca, 1996.

No voldria acabar sense esmentar que la figura de Sugranyes de Franch s'engrandirà encara més als ulls dels lectors a mesura que passin els anys i es pugui valorar encara amb més objectivitat la seva activitat intel·lectual i «missionera», si es que ambdós caires es poden deslligar. Queda, en definitiva, el seu testimoni, com exemple per a molts, i la seva obra, de profit per a tots.

Rafael Ramis Barceló